

STRATEJİK ORTAKLIK, KRİZ VE RESTORASYON:
TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN YÖRÜNGESİNE
KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVEDEN BAKMAK

Ali Şevket OVALI*

Makale Geliş Tarihi-Received: 11.01.2019
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 01.05.2019

155

IJSI 12/1
Haziran
June
2019

ÖZ

Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika literatüründe 1990'lı yıllarda ve sonrasında sıkça kullanılan stratejik ortaklık kavramı, son dönem Türk-Amerikan ilişkilerinin gerilimli ajandası sebebiyle yeniden tartışmaya açılmıştır. Kavramın anlamını yitirdiği ve ilişkileri betimleyecek yeni bir çerçeve çizilmesi gerekliliğini vurgulayanların aksine bu çalışma, stratejik ortaklık kavramının Türk-Amerikan ilişkilerinin sınırlarını belirlemede hala önemli bir analitik araç olduğu iddiasındadır. Çalışma, bu iddia çerçevesinde dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, stratejik ortaklık kavramının literatür ve pratikteki içeriği tartışılacak, ikinci bölümde ise 1991-2003 arası dönemde, Türk-Amerikan stratejik ortaklığının hangi ortak çıkarlar ve konu başlıkları üzerinde şekillendiği veya tartışılır hale geldiği incelenecektir. Üçüncü bölümde, 2004'ten günümüze Türk-Amerikan ilişkilerindeki problemler alanlar ve iş birliği imkânları etrafında stratejik ortaklığın dönemselsel parametreleri tartışılacaktır. Dördüncü bölümde ise, stratejik ortaklığın sonu iddiaları incelenecek ve kavramın maruz kaldığı erozyona rağmen ikili ilişkileri okumada ve olası restorasyon döneminde neden hala önemli bir analitik araç olduğu açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk-Amerikan İlişkileri, Stratejik Ortaklık, Güvenlik, Anlaşmazlık, İş Birliği.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmir/Türkiye. sevket.ovalı@deu.edu.tr

**STRATEGIC PARTNERSHIP, CRISIS AND
RESTORATION: LOOKING AT THE ORBIT OF
TURKISH-AMERICAN RELATIONS FROM A
CONCEPTUAL FRAMEWORK**

ABSTRACT

The concept of strategic partnership that is often referred to within the literature of International Relations and Foreign Policy throughout the 1990s and onwards has been brought into question due to the tense agenda of Turkish-American relations during the recent period. In contrast with those who emphasize that the concept has lost its meaning and there is a need for a new framework to describe the relations, this study argues that the concept of strategic partnership has still been an important analytical tool in drawing the boundaries of Turkish-American relations. In line with this argument, this study consists of four parts. In the first part, the strategic partnership concept and its contents, both within the literature and practice, will be discussed; in the second part, the common interests and subjects on which Turkish-American strategic partnership is shaped or brought into question will be analyzed. In the third part, the periodic parameters of Turkish-American relations will be discussed within the framework of the problematic issues and potential cooperation opportunities from 2004 to present day. In the fourth part, arguments on the end of strategic partnership will be analyzed and in spite of the erosion that the concept went through, it will be explained why it is still an important analytical tool in reading the bilateral relations and a potential restoration period.

Keywords: Turkish-American Relations, Strategic Partnership, Security, Conflict, Cooperation.

GİRİŞ

Türk-Amerikan ilişkilerini betimlemede 90'lı yılların sonlarından itibaren sıkça kullanılan ve içeriği konjonktürel parametrelere bağlı olarak değişen stratejik ortaklık kavramının, bugün Washington ile Ankara arasındaki sorunlu gündemde önemini yitirdiği iddiaları sıkça dile getirilse de siyaset çevrelerinde kavrama yapılan sözlü atıfların güncelliği aslında bu iddiaları çürütür niteliktedir. 2018'in sorunlarla dolu gündeminde bile tarafların sıkça atıfta bulunduğu stratejik ortaklık kavramı, bu yönüyle, rafa kaldırılmaktan çok yeniden incelenmeye, anlaşılmaya ve tartışılmaya müsait bir içeriğe ve kapsama sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump'ın 14 Ocak 2019 tarihli açıklamasında yer alan, Suriye'deki Kürtlere saldırdığı takdirde Türkiye'yi ekonomik istikrarsızlığa sürükleme tehdidinin ardından bile Ankara'dan yapılan ilk açıklamalar, stratejik ortaklığın 1990'larda kalan demode bir kavram olmadığına kanıtı olmuştur. Trump tarafından alevlendirilen kriz karşısında, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun (Anadolu Ajansı, 2019), "stratejik ortaklar sosyal medya üzerinden konuşmaz" cevabı ve İbrahim Kalın'ın (Kalın, 2019), ABD'yi "Suriye'de stratejik ortaklığın gereklerini yerine getirmeye davet eden" açıklaması da stratejik ortaklığın en azından Ankara tarafında hala önemli bir referans noktası olduğunun göstergesi olarak okunabilir.

Öte yandan, diplomatik söylemde ilişkilerin çerçevesini vurgulamak amacıyla ne derece sık kullanılırsa kullanılsın, Türkiye kamuoyu ve siyaset çevrelerinin gözünde stratejik ortaklığa ilişkin pozitif bir yaklaşım veya algı olmadığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Türkiye'ye silah satışlarının şartlara bağlanması ve Washington'un Türkiye tarafından milli güvenliğe en büyük tehdit olarak tanımlanan terör örgütleri olan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) Suriye kolu Halk Savunma Birlikleri (YPG) ile flörtünün devam etmesi stratejik ortaklığın içini boşaltan ve Ankara'da hayal kırıklığı ile öfke yaratan gündem maddeleri olmaya devam etmektedir. 3 Ocak 2018'de Halkbank eski genel müdür yardımcısı Hakan Atilla'nın, ABD'de, İran yaptırımları davasında suçlu bulunarak 32 ay hapis cezasına çarptırılmasıyla gerginleşen ilişkiler; İzmir'de yaşayan Amerikalı rahip Andrew Brunson'ın, terör örgütü FETÖ'ye bilerek ve isteyerek yardım etmek suçundan üç yılı aşan bir hapis cezasına çarptırılması ile adeta dibe vurmuştur. Bu gelişmeler sonrasında, kamuoyundaki ve siyasetteki ABD algısını;

müttefik, dost, ortak veya stratejik ortak kavramları değil, tehdit ve düşmanlık kavramları tanımlar olmuştur (Aydın vd., 2018: 12). Ancak yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, en azından Ankara’da, yeniden stratejik ortaklık kavramı üzerine bina edilebilecek iyimser bir restorasyon dönemi beklentisi yok olmuş değildir. Erdoğan hem Ankara’daki hayal kırıklığını hem de iyimser beklentiyi şöyle ifade etmektedir;

“Bir başka önemli sorun alanımız Amerika’yla ilişkilerimizdir. Stratejik ortak olarak uzun bir geçmişe sahip olduğumuz Amerika Birleşik Devletleri’ndeki mevcut yönetimin, hiçbir mantiki, siyasi ve stratejik tutarlılığı olmayan bir şekilde ülkemizi hedef alması bizi derinden üzmüştür.... İnşallah, en kısa sürede, aramızdaki meseleleri çözüp, Amerika ile yeniden siyasi ve ekonomik alanlarda stratejik ortaklık ruhuna uygun ilişkiler geliştirmeyi ümit ediyoruz” (Erdoğan, 2018, para. 41-47).

Türk-Amerikan ilişkilerinde, ticaretin geliştirilmesinden askeri iş birliğine kadar pek çok farklı boyutun var olması, parametreleri ile bağlamının dinamizmi ve hukuki çerçevesinin Soğuk Savaş yıllarından kalmış olması, muğlaklığı arttıran faktörlerdir. Söz konusu arka plana karşın bu çalışma, Türk-Amerikan stratejik ortaklığının temelini jeopolitik risklerden kaynaklanan güvenlik ihtiyaçları ve ortak çıkarlara dayandığını iddia etmekte ve bu temel çerçevenin, riskler devam ettiği müddetçe ilişkileri okumada, biçimlendirmede ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunmada önemli bir analitik araç olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın başlıca araştırma soruları; Uluslararası ilişkilerde stratejik ortaklık nedir? Soğuk Savaş sonrasında Türk-Amerikan stratejik ortaklığının parametreleri nelerdir? Stratejik ortaklık 2003 sonrasında neden tartışılır hale gelmiş hatta rafa kaldırılmıştır? Türk-Amerikan ilişkilerinin restorasyon dönemi için stratejik ortaklık yeniden bir referans noktası olabilir mi? Olursa yeni dönemin parametreleri nasıl belirlenecektir? şeklinde sıralanabilir. Çalışmada, Türk-Amerikan ilişkilerinde vaka analizi yöntemi kullanılacak; 1991-2003 ve 2004-2018 dönemlerinin ortak özellikleri ve farklılıkları incelenerek olası bir restorasyon dönemi için uzlaşma zemini oluşturabilecek parametrelere ve tarafları stratejik ortaklığı tekrar hayata geçirmeye zorlayan faktörlere dikkat çekilecektir. Çalışma, yukarıda belirtilen araştırma soruları ve

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yöriügesine Kavramsal
Bir Çerçveden Bakmak*

kullandığı yöntem yoluyla, Türk-Amerikan ilişkilerine dair betimleyici ve yüzeysel analizlerin ötesine geçerek mevcut literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE STRATEJİK ORTAKLIK KAVRAMI

1990'lerden itibaren uluslararası ilişkiler literatürüne giren ve zaman içerisinde sıkça kullanılan popüler bir kavrama dönüşen stratejik ortaklık, bu yoğun kullanıma rağmen gerek içeriği gerekse anlamı üzerinde konsensüs oluşmamış bir kavramdır ve bu durum stratejik ortaklık kavramının anlam ve içeriğini, ortaklığa taraf olan devletlerin ona yükledikleri anlam ve içerikle sınırlamaktadır. Tam da bu yüzden ekonomiden güvenliğe, enerjiden çevreye uluslararası ilişkilerin farklı alanlarında kapsamı sınırlı veya geniş tutulmuş pek çok stratejik ortaklık ile karşılaşmaktadır. Çalışmanın, kavramla alakalı bu bölümü, stratejik ortaklığın taraflara özel anlam ve içeriğini göz önüne alarak üzerinde konsensüs sağlanacak bir tanım üretme gayesinde değildir. Bu yüzden kavramın anlam ve içeriğinin hem literatürde hem de pratikte, ilişkinin taraflarınca nasıl belirlendiği veya sınırının nasıl çizildiği tartışılacak ve Türk-Amerikan ilişkileri özelinde stratejik ortaklığın ne anlama geldiği açıklanacaktır.

Uluslararası ilişkiler literatüründe kavramı ilk kez tartışmaya açanlardan olan Kay'e (2000: 15) göre stratejik ortaklık; "çıkarları ortak olmasa bile -hatta birbiriyle rekabet eden çıkarlara sahip de olabilirler- tarafların hâlihazırdaki yakın ilişkilerini geliştiren ve meşrulaştıran" bir ilişki biçimidir. Bu tanım, herhangi bir stratejik ortaklık için tarafların mutlaka ortak çıkarlara sahip olması ön koşulunu kabul etmemekte ve kapsamı oldukça geniş ve olabildiğince esnek bir kavramsallaştırma sunmaktadır. Öte yandan, Michalski ve Zongqi, stratejik ortaklığı "taraflar için ortak bir amaca hizmet eden, sürekliliği olan ve güvenlik gibi yüksek öneme haiz konular etrafında şekillenen özel bir ilişki" olarak tanımlamakta ve kavramın ortak çıkarların varlığı, uzun erimli iş birliği ve konu kısıtlılığı gerektirdiğine dikkat çekmektedir (2017: 18).

Literatürdeki diğer tanımlamaların da kavramın içini doldurmaya yönelik önemli katkılar yaptığı görülmektedir. Örneğin Blanco (2015: 63), stratejik ortaklığı, daha geniş bir perspektiften ele almakta ve

kavramı “ortak çıkarlar hatta ortak değerler üzerine inşa edilen ve koordineli bir planlamanın, arzu edilen hedef için uygulanmaya koyulduğu bir ilişki” olarak tanımlamaktadır. Kavramın içeriğini doldurmaya gayret eden Lessa’ya (2010: 119) göre ise stratejik ortaklık; “ tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin eksikliklerini tamamladıkları ve öncelikli olarak ekonomik ve politik öneme haiz konular üzerine odaklanan ikili ilişkilerin toplamına” verilen bir isimdir. Grevi’ye (2010: 3) göre ise, stratejik ortaklık; “ilişkiye taraf olan aktörlerin temel hedeflerine ulaşmak için ‘elzem’ olarak kabul ettikleri özel bir ilişki biçimi” olup bu ilişkinin kazan-kazan durumu oluşturması tarafların temel beklentisidir.

Literatürde, stratejik ortaklığın tanımına dair konsensüs eksikliğinin varlığı, kavramın içeriğinin doldurulmasına bir engel teşkil etmemiştir. Yukarıda belirtildiği gibi stratejik ortaklığın genel değil, ilişkinin taraflarına özel anlamlar içerdiği kabul edilirse her aktörün stratejik ortaklığın içeriğini nasıl ve hangi beklentilerle doldurduğu daha kolay anlaşılabilir. Avrupa Birliği (AB) (*Strategic Partnership*, 2015) örneğine bakılırsa, kurulan her stratejik ortaklığın nihai amacı; ticaret ve yatırımı teşvik etmek, çok taraflılığı teşvik için yeni ittifaklar kurmak, uluslararası iş birliğini güçlendirmek ve güvenlik meselelerinde maliyetleri düşürmektir. AB, oldukça geniş çizilen bu çerçevede, ABD, Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika ile stratejik ortaklıklar kurmuştur ancak bu ortaklıklar askeri güvenlikten ziyade karşılıklı ekonomik çıkarlar ve enerji, gıda, çevre güvenliği gibi alanlar üzerinden yürütülmektedir. Son olarak, 17 Temmuz 2018’de düzenlenen zirveyle yürürlüğe giren AB-Japonya Stratejik Ortaklık Anlaşması da diğerlerinden farklı olmamakla birlikte küresel düzeyde iklim değişikliği, doğal felaketler ve kriz yönetimi, enerji güvenliği ve artan yaşlı nüfusuna dair ortak politikaların taraflarca üretilmesini öngörmektedir (“European External Action Service”, 2018).

Amerikan dış politikasında ise “stratejik ortaklık” kavramı her ikili ilişkiyi tanımlayacak bir standart içeriğe ve kapsama sahip değildir. Bir başka ifadeyle stratejik ortaklıklar, ABD ile karşı taraf arasındaki ilişkinin tarihine, kendine has özelliklerine ve gündemine göre değişmektedir. ABD’nin, Soğuk Savaş ve sonrasında geleneksel olarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) başta olmak üzere ittifaklar aracılığıyla yürütülen ortaklıkları, ikili ilişkiler çerçevesinde geliştirilen çeşitli stratejik ortaklıklarla destekleme eğiliminde

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır (Hamilton, 2014: 14). Ancak uygulamaya bakıldığında, NATO üyelerinin genelde stratejik ortak olarak tanımlandıkları ve NATO üyesi olmayan ülkelerle de stratejik ortaklıklar geliştirildiği görülmektedir. Ancak AB'den farklı olarak, kimi stratejik ortaklıklarda askeri güvenlik endişelerinin giderilmesi, kimilerinde de ekonomi ve ticarete çıkarların korunması gibi hususlar diğerlerine nazaran daha görünür olabilmektedir. Öte yandan, bu ortaklıkların bazılarının temelini resmi "stratejik ortaklık anlaşmaları" oluştururken, kimi ortaklıklar da tarafların tanımlamalarıyla "stratejik" sıfatını kazanmıştır. Örnek vermek gerekirse, ABD pek çok ülkeyle stratejik ortaklık anlaşması imzalamış ancak uzun süredir stratejik ortak olarak tanımlanan İsrail ile doğrudan bu isimde bir işbirliği anlaşması imzalamamıştır. İlk olarak 5 Mayıs 2013 tarihinde kongreye sunulan, ABD-İsrail Stratejik İş Birliği Kanunu ile İsrail, ABD tarafından resmen stratejik ortak olarak kabul edilmiştir (bkz. Senate of the United States, 2013).

ABD'nin, resmi anlaşmalar temelinde şekillenen stratejik ortaklıkları da bulunmaktadır. Örneğin, 19 Aralık 2008' de imzalanan ABD-Ukrayna Stratejik Ortaklık Anlaşması; kültürel değişim programlarının yürütülmesi, Ukrayna'da demokrasinin güçlendirilmesi, karşılıklı ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi gibi başlıkları içerse de esas itibarıyla bölgedeki tehditlere karşı savunma ve güvenlik konularında iş birliğini öngörmektedir. Anlaşmanın, Rusya Devlet Başkanı V. Putin'in Ukrayna'yı, 2 Ekim 2008'deki Rusya-Gürcistan savaşı sırasında, Güney Osetya'ya silah vermekle suçlamasının ardından müzakere edilip imzalanması da bu stratejik ortaklığın temelini Rusya temelli güvenlik endişeleri olduğunu göstermektedir.

Benzer bir biçimde, ABD ile Romanya 1998'de resmen stratejik ortaklık görüşmelerine başlamışlar ve 2011 yılında yaptıkları ortak bir deklarasyonla ("Joint Declaration", 2015) bu özel ilişki biçimini resmi ortaklığa dönüştürmüşlerdir. Bu deklarasyon esas itibarı ile balistik füze savunma sisteminin Romanya'da konuşlandırılmasına yönelik anlaşmanın devamı niteliğinde olup, ortak bilimsel araştırmalar yürütülmesi, Romanya'da demokratik değerlerin geliştirilmesi ve ekonomik ilişkilerin hacim ve yoğunluğunun artırılması gibi yan başlıkları içermektedir. Yine Afganistan ("Enduring Strategic Partnership", 2012), Ukrayna ve Gürcistan ile imzalanan ve "stratejik ortaklık" temelini oluşturan anlaşmalara bakıldığında, ABD'nin ve ortaklarının karşılıklı güvenlik kaygılarının giderilmesinin

amaçlandığı görülecektir. Stratejik ortak olarak tanımlanan Türkiye, Irak, İsrail ve Mısır ile de iş birliği alanındaki konular ne kadar geniş tutulsa da öncelik, tarafların karşılıklı güvenlik endişelerinin giderilmesidir. Güvenlik temelli stratejik ortaklıkların istisnaları, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından stratejik ortak olarak tanımlanan Peru ve Singapur'la ekonomik ve ticari başlıklar temelinde şekillendirilen ilişkiler olarak görülebilir.

Çalışmanın ana konusu olan Türk-Amerikan stratejik ortaklığının kapsam ve içeriği için de yine öncelikli olarak mevcut literatüre bakmak yerinde olacaktır. Kay, (2000: 17) Washington'ın Türk-Amerikan ilişkilerini tanımlamak için kullandığı stratejik ortaklık kavramının, ABD'nin Türk-Amerikan ilişkilerine ne kadar değer verdiğini ve mevcut ittifak ilişkisini canlandırma arzusunu ifade ettiğini dile getirirken, Türk-Amerikan stratejik ortaklığının sınırlarını da "Orta Asya ve Kafkasya'da istikrarın sağlanması, ekonomik ve ticari ilişkilerin karşılıklı olarak iyileştirilmesi, terörizm ve uyuşturucu ile mücadele gibi küresel sorunlarda işbirliği ve Kuzey Irak'taki Irak Hükümeti ve Kürt hareketlerinin Kuzey'den Keşif Harekati (Operation Northern Watch) çerçevesinde izlenmesi" başlıklarıyla çizmektedir.

2000'lerin başlarında, Türk-Amerikan ilişkilerine stratejik ortaklık kavramı çerçevesinden bakan Türkiye'deki belki de ilk ve en kapsamlı çalışmayı yürüten Güvenç (2003: 174), iki ülke arasında stratejik ortaklıktan bahsedebilmek için asgari dört şartın karşılanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu şartlar sırasıyla; bölgesel problemler ve dünyanın sorunlu bölgelerindeki gelişmelerle ilgili ortak eylem ve iş birliğini; askeri ortaklık anlaşmalarını, ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda daimî komitelerin kurulmasını ve en çok kayırılan ülke statüsünü karşılıklı olarak uygulamayı da içeren stratejik iş birliği anlaşmalarını içermektedir. Güvenç'e (2003: 175) göre o günün şartlarında Türkiye açısından bu şartları taşıyan tek ülke, ABD'dir.

Aydın (2017), stratejik ortaklığı "Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında tarafların karşılıklı beklentilerinin bir nebze de olsa vurgulandığı 1990'ların sonlarının popüler kavramı" olarak değerlendirmekte ancak ortada ortaklığın temelini atıldığı 1980 tarihli Savunma ve Ekonomik İş birliği Anlaşması (SEİA) dışında hukuki bir metin bulunmadığını ifade ederek kavramın içeriğinin ve kapsamının muğlak olduğuna dikkat çekmektedir. Taraflarca feshedilmediği

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

müddetçe geçerliliğini koruyan bu anlaşma, 1990'lar boyunca, başta İncirlik Üssü'nün kullanımı ve Türkiye'ye yapılacak askeri yardımların koşullara bağlanması olmak üzere pek çok krize neden olmuş ve özellikle Türk tarafının Soğuk Savaş sonrası dönemdeki beklentilerini karşılayamaması nedeniyle eleştirilmiştir.¹

Benzer biçimde, kavramın genelde uluslararası ilişkiler disiplininde özelde de Türk-Amerikan ilişkilerindeki muğlaklığına vurgu yapan Han, "stratejik" ile genelde ilişkilerde "hayati" veya "önemli" olanın kastedilmeye çalışıldığını ancak bu basit kullanımın, ilişkiye taraf olan devletlerin birbirlerini tamamlayıcı kabiliyetlerini ve ilişkilerinin çoklu boyutunu göz ardı ettiğini dile getirmektedir (2010: 89). Kardeş (2011: 31) ise, kavramın muğlaklığını, bizatihi kavramın dinamizmine ve değişen parametreler çerçevesinde yeniden tanımlanması gerekliliğine atfen açıklamakta ve 1990'lardaki stratejik ortaklık çerçevesinden 2000'ler sonrasını anlamının mümkün olmadığını altını çizmektedir.

Stratejik ortaklık en genel biçimde; " tarafların politik, ekonomik ve/veya askeri alanlardaki karşılıklı gereksinimlerden doğan, birbirlerinin eksik yönlerini tamamlayarak yerel, bölgesel ve küresel seviyelerde iş birliğini kuvvetlendirmeyi amaçladıkları uzun erimli hedeflere yönelik özel bir ilişki biçimi" olarak tanımlanabilir. Öte yandan, uluslararası ve ulusal literatüre katkıda bulunan pek çok araştırmacının, kavramın muğlaklığına yaptıkları vurgu, hiç de haksız değildir. Bahsi geçen muğlaklığın, bağlamı oluşturan ulusal, bölgesel ve uluslararası ölçekte değişen konjonktürel parametrelerden kaynaklandığı dikkate alınırsa her zaman ve her vakada geçerli olacak özel bir tanım üretmeye çalışmanın anlamsız olduğu daha net görülecektir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın ikinci bölümünde, Türk-Amerikan stratejik ortaklığının değişen parametreleri 1991-2003 arası ve 2003 sonrası olmak üzere iki ayrı dönem çerçevesinde ele alınacaktır. Bu kategorik dönem ayrıştırmasının amacı; ilk olarak, stratejik ortaklığın temelini oluşturan erken Soğuk Savaş sonrası dönemin parametrelerini anlamak ve tartışmak, ikinci olarak da,

¹ 1990'lı yıllarda, Türk-Amerikan ilişkilerinde SEİA anlaşmasının uygulanması kapsamında yaşanan sorunlar, Ankara'nın çekinceleri ve askeri yardımlar konusundaki anlaşmazlıklar için bkz. (Uzgel, 2003; Kavuncu, 2013).

ABD'nin Irak'ı işgaliyle 2003 sonrasında giderek daha tartışmalı hale gelen ve stratejik ortaklığın sonunu getirdiği iddia edilen ayrışmalara değinmektedir.

2. STRATEJİK ORTAKLIĞIN İLK DÖNEM İŞ BİRLİĞİ - ANLAŞMAZLIK PARAMETRELERİ (1991-2003)

Soğuk Savaş sonrası belirsizliği, 1990'lı yıllarda sadece uluslararası ilişkilere dair küresel ve bölgesel öngörülerini değil, ikili ilişkilerin geleceğine dair tahminleri de zorlaştırmıştır. Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında bakıldığında, 45 yıl boyunca Sovyet tehdidi ekseninde ve askeri güvenlik zemininde şekillenen ilişkilerin nasıl ve hangi yöne doğru evrileceği, Türk dış politikası yapıcılarının Soğuk Savaş sonrasında cevap aradığı öncelikli sorulardan biri haline gelmiştir. Uluslararası ilişkilerdeki bu belirsizlik ortamı, kısa bir süre sonra yerini Soğuk Savaş süresince ötelenen veya baskılanan yerel ve bölgesel çatışmalara bıraktığında, Türk-Amerikan ilişkilerinin hangi parametreler etrafında şekilleneceği de netlik kazanmaya başlamıştır. 1990'ların başında, ilişkilerin istikameti ve içeriğini tanımlamak için kullanılan güçlendirilmiş ortaklık (enhanced partnership) kavramı, tedricen terk edilmiş ve 1999 Kasım ayı itibariyle Ankara-Washington arasındaki yoğun ve çok boyutlu ilişkiler, bizzat Başkan Bill Clinton tarafından stratejik ortaklık olarak tanımlanmıştır. Stratejik ortaklığın hangi zemin üzerine kurulduğunu anlamak ve iş birliği/anlaşmazlık ikiliğine dair dinamikleri kavrayabilmek için Türk-Amerikan ilişkilerinin Soğuk Savaş'ın bitiminden 90'lı yılların sonuna doğru uzanan zaman dilimindeki dalgalı seyrine bakmak yeterlidir.

Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ile Soğuk Savaş sonrası dair iyimser beklentilere ket vurulurken, Türkiye ve ABD kendilerini henüz tam anlamıyla hazır olmadıkları bir istikrarsızlık ve güvensizlik çemberi içinde bulmuşlardı. 1991'de Yugoslavya'da başlayan iç savaş ve sonrasında eski Sovyet coğrafyasında patlak veren 1992 Azeri-Ermeni Savaşı ve 1994 I. Çeçenistan Savaşı gibi bölgesel istikrarsızlık kaynaklarının, Soğuk Savaş sonrası Türk-Amerikan ilişkilerini şekillendirdiğini ve stratejik ortaklığın temelini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak ilk bölümdeki genel tanımda belirtildiği gibi stratejik ortaklığa giden yol, 1990'ların ortalarından itibaren sadece güvenlik gereksinimleri ile değil, farklı iş birliği alanlarının varlığıyla da şekillenmiştir. Özellikle, eski sosyalist

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

ülkelerin yeni dünya sistemine entegrasyonu süreci; Balkanlar'dan Orta Asya'ya iki tarafın birlikte çalışmaya istekli olduğu ticaretin geliştirilmesi, altyapı gelişimine yatırım, enerji kaynak ve arz güvenliği gibi başlıklarda yeni iş birliği ortamları yaratmıştır. Türkiye'nin, Soğuk Savaş sırasındaki öneminin 1990'larda azalmadığı, bilakis arttığı artık sıkça dile getirilir olmuş (Brzezinski, 1997: 55; Larrabee, 2010: 4) ve bu bağlamda, Türk-Amerikan stratejik ortaklığının yolunu açan parametreler de netleşmeye başlamıştır.

1990'ların ortalarından itibaren belirginleşen Türk-Amerikan stratejik ortaklığının temelleri, ilişkinin taraflarının birbiriyle hem örtüşen hem de farklılaşan çıkarlarına işaret etmektedir. O dönemin gündemine bakıldığında, ABD tarafının Türkiye ile stratejik ortaklığı; Orta Asya, Kafkaslar ve Hazar denizindeki enerji kaynaklarının arz güvenliği (Bryza, 2008: 69), kitle imha silahları ve füze tehdidine karşı koyma, Rusya'nın hareket kabiliyeti ve etki alanını sınırlama (Khalilzad, 2000: 82-95) başlıklarında ele aldığı görülmektedir. Aynı dönemde, Türkiye tarafında ise, Kuzey Irak'ta Körfez Savaşı sonrasında boşluktan kaynaklanan güvenlik endişesi, İran'ın bölgedeki etki alanını arttırmasının yarattığı kaygılar, terör tehdidine karşı askeri yardımlarının hacmi ve sürekliliği ile savunma sanayi modernizasyon projeleri, stratejik ortaklığın güvenlik eksenli en önemli bileşenleri olarak görülmektedir. Bu konu başlıklarından hangilerinin işbirliğini pekiştirdiği, hangilerinin farklılaşmayı keskinleştirdiğini analiz etmek, Türk-Amerikan stratejik ortaklığının güçlü ve kırılğan yönlerini kavramaya yardımcı olacağı gibi 2003 sonrasında sorunlu gündemini anlamayı da kolaylaştıracaktır.

1991'den itibaren, çıkarların örtüştüğü ve benzer güvenlik endişelerinin belirleyici olduğu alanların başında Balkanlar bölgesi gelmektedir. ABD bu dönemde bölgeye yönelik stratejisini hayata geçirirken Türkiye'ye dayanmayı tercih etmiş ve bu coğrafyadaki birliktelik, stratejik ortaklığın temelini kuvvetlerinden bir zemin haline gelmiştir (Uzgel, 1998: 408). Her iki taraf için de kazan-kazan sonucu üreten Balkanlardaki iş birliği, ABD açısından kendi gücünü ve küresel liderlik rolünü - Rusya, AB - karşısında test etme imkânı yaratmışken, Türkiye açısından da bölgede etkinliğini arttırma ve Batı'ya sürekli sorun çıkaran potansiyel rakibi Yunanistan'ı devre dışı bırakma şansını da yaratmıştır (Hale, 2003: 276). Türkiye bu çerçevede, Arnavutluk'tan Eski Yugoslavya'ya, Makedonya'dan Bulgaristan'a tüm bölge stratejisini ve diplomatik hamlelerini,

Bosna'ya müdahale biçimi ve zamanlaması gibi fikir ayrılıkları dışında ABD ile uyumlu bir biçimde belirlemiş ve yürütmüştür. Balkanlar bölgesindeki bu ortaklık, diplomatik girişimlerle sınırlı kalmamış, 1992'de eski Yugoslavya topraklarındaki Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (UNPROFOR), 1996'da Bosna-Hersek'teki İstikrar Gücü (SFOR) ve 1999'da Kosova'daki Kosova Gücü (KFOR) gibi misyonlarla Türk-Amerikan stratejik ortaklığının operasyonel boyutu da başarıyla test edilmiştir.

166

IJSI 12/1
Haziran
June
2019

Türk-Amerikan stratejik ortaklığının 1991 sonrasında zemin bulduğu ve teste tabi olduğu bir başka alan Orta Asya Kafkasya coğrafyası olmuştur. Bölgede Rusya'nın nüfuzunu yeniden arttırması ve bölgesel rekabete İran ve Çin gibi aktörlerin eklenmesi, Türk-Amerikan stratejik ortaklığının zeminini oluştururken, Washington tarafından bölge ülkelerine "model" olarak sunulan Türkiye (Tellal, 2005: 56), bölgenin Batı ile entegrasyonu için diplomatik teşebbüslerini arttırmış ve 1992'de kurulan Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) aracılığı ile sahada daha görünür hale gelmiştir. Çelikpala'ya (2010: 96) göre, 1994-1995 yıllarında ABD ve Türkiye, NATO bünyesindeki Barış İçin Ortaklık (BİO) projesi ile bölge ülkelerinin NATO'yla birlikte çalışabilme, savunma reformlarını hayata geçirme ve iki eski düşman blok arasında güven ortamı oluşturma amaçlarıyla hareket etmiştir. Orta Asya Kafkasya'daki stratejik ortaklık bununla da sınırlı kalmamış ve enerji projeleri alanında da kendini göstermiştir. Hazar Denizi havzasındaki petrolün pazarlara çıkışında Rusya, Novorriysk limanına bağlı eski hattın modernize edilerek kullanılmasını savunurken, ABD ve Türkiye hem İran seçeneğini dışarıda bırakmak hem de Bakü-Tiflis-Ceyhan projesini hayata geçirmek için birlikte çalışmıştır (Kasım, 2014: 133-134). 1993 sonrasında Türkiye'nin, kendi kapasitesi, kabiliyetleri ve Rusya'nın yeniden sahaya dönüşü başta olmak üzere bölge gerçekleriyle yüzleşmesi (Aydın, 2001: 284-288) ve ABD'nin farklı dinamikler altında bölgeye yönelik kendi politikalarını oluşturmaya başlaması² ortaklığı silikleştirmişse de Orta-Asya Kafkasya coğrafyası tarafların çıkarlarının birbirini ile örtüştüğü ve

² Çağrı Erhan 1995 sonrası ayrışmayı sadece Amerikan çıkarlarının netleşmesi ve çeşitlenmesi ile değil, Türkiye'nin bölgede kendisinden beklenen etkiyi yaratamamasıyla da açıklamaktadır (bkz. Erhan, 2004: 130).

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

ortakların uyumlu hareket etmeye asgari özen gösterdikleri bir alan olmuştur (Çelikpala, 2010: 96).

Balkanlar ve Orta Asya Kafkasya, Türk-Amerikan stratejik ortaklığının sorunsuz işlediği alanlarken, Ortadoğu için aynı değerlendirmede bulunmak imkânsızdır. Türk-Amerikan stratejik ortaklığı, ortak çıkarlar ve iş birliği gereksinimi zemininde inşa edilmeye çalışılsa da bu ilişkinin tabi olduğu kısıtlılıklar ve farklı güvenlik endişeleri, özellikle Türkiye’de stratejik ortaklığın Türk tarafına sağladığı faydayı, Ortadoğu özelinde tartışılır hale getirmiştir. Bu bağlamda iş birliği/anlaşmazlık ikiliğinin en belirgin hale geldiği yer Irak olmuştur. I. Körfez Savaşı’nın hemen ertesinde Irak’ın geleceği, Kuzey Irak’ta oluşan güç boşluğu ve Türkiye’nin savaş sebebiyle uğradığı ekonomik zararın telafisi, Washington ve Ankara’nın zaman zaman uzlaştıkları zaman zaman da gerilimler yaşadıkları başlıklardır. Özellikle, 1992-1996 arasında Huzuru Temin Operasyonu (Operation Provide Comfort)³ çerçevesinde Türkiye’de konuşlanan uluslararası gücün, Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına aracılık ettiği iddiaları ve Türkiye’ye yapılacak askeri ve mali yardımların çeşitli şartlara bağlanması ve/veya geciktirilmesi⁴ ile zaman zaman gündeme taşınan soykırım yasa tasarıları gibi kısa dönemli gerilimler de stratejik ortaklığın Türk tarafında sorgulanmasına neden olan gelişmeler olmuştur. Ancak

167

IJSI 12/1
Haziran
June
2019

³ Huzuru Temin Operasyonu I, 1991 senesinde Kuzey Irak’ta insani operasyonlar yürütmek ve Kürt sığınmacıların güvenli bir şekilde Kuzey Irak’a dönüşlerini sağlamak amacıyla ABD liderliğinde yürütülen uluslararası bir harekâttir. Irak ordusunu Kuzey Irak’a yönelik gelecekteki olası bir saldırıdan caydırmak için 24 Temmuz 1991’de Huzuru Temin Operasyonu II organize edilmiş ve 1996’ya kadar bu operasyon kapsamında hava ve kara kuvvetlerinden oluşan bir güç Türkiye’de konuşlanmıştır. Operasyon ve gücün kod adı olan Kalkık Horoz “Poised Hammer” dilimize yanlış bir biçimde Çekiç Güç olarak aktarılmış ve öyle kullanılagelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Oran 1998)

⁴ Türkiye’nin Körfez Savaşı ve Çekiç Güç’e verdiği destek neticesinde 1994’e kadar yardımlarda ciddi bir sıkıntı yaşanmadığını ifade eden Uzgel, 1994 sonrasında yardımların, hibelerin ve kredilerin belirli bölümlerinin insan hakları ihlallerine son verilmesi, işkencenin önlenmesi ve demokratikleşme gibi koşullara bağlandığını hatta parası ödenmiş bazı silahlar, araçlar ve diğer askeri ekipmanların da tesliminin geciktirildiğini ifade etmektedir (Uzgel, 2003: 288).

ABD'nin 1999 yılında PKK lideri Öcalan'ın Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmesinde oynadığı rol ve Türkiye'nin AB üyeliğine verdiği tam destek, küçük ölçekli krizlerin büyümemesini sağlamıştır. Ortadoğu özelinde 2001 yılına kadar tarafların ciddi bir ayrışma yaşamadıkları tek konu ise İran'ın etki alanının kısıtlanması olmuştur. İran'ın, PKK ve Hizbullah'a destek verdiği, sınırlarını kontrol edemediği ve Türkiye'deki siyasi cinayetlerin arkasında parmağı olduğu iddiaları, 1990'larda Türkiye-İran ilişkilerini kopma noktasına getirmişti (Çetinsaya, 2019). Buna mukabil Türkiye, İsrail'le yakınlaşma ve iş birliğini tercih ederken⁵ İran konusunda ABD ile tamamen aynı noktada durmaktaydı. Bu durum ancak Ecevit hükümeti ve İsmail Cem'in İsrail'e karşı daha dengeli bir siyaset ve komşularla iyi ilişkileri geliştirme stratejisi sonucunda normale dönebilmiştir.

2000'li yılların başlarında ABD, "uluslararası siyasette muazzam bir etkiye sahip olmanın keyfini çıkarıyordu ancak bu güçle ne yapacağına, hatta ne kadar çaba sarf etmesi gerektiğine dair hiçbir fikri yoktu" (Walt, 2000). ABD'nin bu kararsızlıktan çıkıp, uzun erimli bir strateji belirlemeye iten en önemli unsur, 11 Eylül 2001 terör saldırıları olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Türkiye'nin Afganistan'a yapılacak operasyona destek vermesi ve terörle mücadelede aktif biçimde yer alma iradesi göstermesi, ayrışmaların geçici de olsa üstünü örtmüş ve Başkan Clinton tarafından 1999'da resmen stratejik ortaklık olarak tanımlanan ilişkileri perçinlemiştir. Türk tarafı, gerek Kalıcı Özgürlük Operasyonu'na (Operation Enduring Freedom) tam desteği, gerekse 2003-2014 arasında Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF) çerçevesinde yürüttüğü aktif görevler ile stratejik ortaklığın en önemli bileşeninin terörle mücadeleye dönüşmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak ne var ki, küresel terör tehdidinin sonucunda ortaya çıkan bu geçici iyileşme ABD'nin Irak'a müdahale planı ile yine sekteye uğrayacaktır.

ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in 2002 senesinde Türkiye'ye düzenlediği ziyaretlerin amacı, ABD'nin Saddam rejimini

⁵ 1990'ların ortalarında İran başta olmak üzere neredeyse tüm komşularıyla yaşadığı sıkıntılar ve 1995'te Suriye ile Yunanistan arasında imzalanan Savunma ve İş birliği Anlaşması, Türkiye'yi İsrail'le yakınlaştıran unsurlardır (bkz. Erkmen, 2005: 157-185).

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

devirmek amacıyla düzenlemeye kararlı olduğu Irak operasyonu için Türk topraklarının kullanılması konusunda hükümeti ikna etmekte. Park'a göre, Ankara'nın görüşmeler sırasında karşı tarafa kabul ettirmek istediği üç önemli husus bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi, operasyon sonrası Türkiye'nin uğrayacağı ekonomik zararların telafisi iken ikincisi, Türk topraklarından yürütülecek operasyonun hangi şartlara ve izinlere bağlanarak yürütüleceği idi. Üçüncü husus ise Türk tarafının operasyon sırasında ve sonrasında neler olup bittiğini gözlemlemek ve gerektiği takdirde tüm tedbirleri almak amacıyla Kuzey Irak'ta askeri kuvvet bulundurma talebiydi (Park, 2003: 14). ABD'nin Irak'a yapacağı harekât sırasında kuvvetlerinin Türkiye'de konuşlanmasının talep edildiği tezkerenin 1 Mart 2003'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından reddedilmesi, Washington tarafında Bryza'nın (2008: 70) ifadesi ile "stratejik ortaklık kavramına dair her şeyin parçalanması" olarak görülmüş ve Türk-Amerikan ilişkilerinin gerilimli bir safhaya sürüklenmesinin başlangıcı olmuştur. İlişkilerin o tarihten sonraki seyrinde bir atf noktası olan 1 Mart 2003 tezkeresi, tarafların hem normalleşmede hem de gerilimde sürekli telaffuz edip altını çizicekleri bir pozisyona konumlanmıştır. İlişkilerdeki gerilim, 2003 Temmuz başında Süleymaniye'de görev yapan Türk askerlerinin, ABD askerleri tarafından gözaltına alınmalarıyla yeni bir dip noktasını test etmiş, bu olay Türk kamuoyunda askerlerin başlarına çuval geçirilmesi sebebiyle "Çuval Hadisesi" olarak isimlendirilmiştir (Cumhuriyet, 2003). Beklenmedik bu gelişme, Türk kamuoyunda sadece infial yaratmakla kalmamış; Türk-Amerikan stratejik ortaklığının zemininin kaydığı ve Türk tarafındaki kaygıların giderek arttığı bir dönemi başlatmıştır.

Stratejik ortaklığın erken dönem iş birliği - anlaşmazlık parametreleri, ortakların çıkarlarının örtüştüğü ve uyumlu çalıştıkları başlıca alanların; Balkanlar, Orta Asya - Kafkasya bölgesi ve kısmen Ortadoğu olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede ortaya çıkan adı geçen yerlerde bölgesel istikrarın sağlanması, çatışmaların önlenmesi, Rusya'nın etki alanının kısıtlanması, enerji kaynak ve arz güvenliği konusunda iş birliğine gidilmesi, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine Washington'un verdiği destek, 2001'e kadar İran konusunda takınılan ortak tutum ve Türk-İsrail yakınlaşması ortaklığı perçinleyen konu başlıklarıdır. Öte yandan, Türkiye'nin PKK ile mücadele yöntemlerinin ABD tarafından eleştirilmesi, askeri ve mali yardımların geciktirilmesi veya kesilmesi, Kuzey Irak'taki Kürt Özerk Yönetimi konusundaki fikir ayrılıkları da stratejik ortaklığın

sorgulandığı başlıklar olmuşlardır. Çalışmanın sonraki bölümünde, kırılmanın başladığı ve stratejik ortaklık kavramının adeta rafa kaldırıldığı 2004 ve 2018 arası parametreler, yine iş birliği ve anlaşmazlık eksenlerinde incelenecek, erken dönem ve son dönemin mukayesesi için benzeşen ve ayrışan faktörlere dikkat çekilecektir.

3. KIRILMA DÖNEMİ İŞ BİRLİĞİ - ANLAŞMAZLIK PARAMETRELERİ (2004-2018)

Erken dönem stratejik ortaklık parametrelerinin ikili ilişkilere yansımaları, coğrafi alan ve konu başlıklarına göre çıkar çatışması-çıkar örtüşmesi ekseninde iş birliği ve/veya anlaşmazlık kalıpları üretirken, 2004 sonrasının da aynı kalıpları işaret ettiği görülmektedir. Benzer görüşü vurgulayan Gözen'in (2009: 276) ifadesiyle, "Türkiye'nin ABD politikası, ikili ilişkilerdeki gelişmelerden ziyade, iki ülkeyi de yakından ilgilendiren üçüncü ülkeler ya da bölgelerdeki durumlara göre şekillenmiştir". İşte tam da bu yüzden ikili ilişkileri anlamak, analiz etmek ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunabilmek için iş birliği-anlaşmazlık parametrelerini üreten bölge ve konu başlıklarını incelemek gerekmektedir. İş birliği başlıklarına bakıldığında, 1990'lardan hem farklı hem o yıllarla benzeşen alanlara rastlamak mümkündür. Bunlar arasında, Kıbrıs sorununun Annan planı çerçevesinde çözümü, Türkiye'nin AB üyeliğine destek, Arap Baharına yönelik ortak tutum ve Füze Kalkanı projesindeki birliktelik ön plana çıkmaktadır. Sorunlu alanlar ise; İran'ın nükleer programı, Kuzey Irak'taki PKK mevcudiyeti ve faaliyetleri, HAMAS-Ankara teması ve buna paralel gittikçe bozulan Türkiye - İsrail ilişkileri ile Suriye İç Savaşı'na dair fikir ayrılıklarıydı. Stratejik ortaklığın bittiği, ilişkilerdeki çatlamanın tamir edilemez olduğu iddiaları bu dönemdeki gelişmelerin ürünüdür ve sıkça dile getirilir olmuştur. Bu yüzden çalışmanın bu bölümünde, stratejik ortaklığı her iki tarafta da sorgulatan ve tartışmaya açan parametrelere değinilecektir.

İran'ın nükleer programı esasen, her iki tarafta da benzer güvenlik endişeleri yaratsa da bu tehditle mücadele yöntemi konusunda ciddi farklılıklar bulunmaktaydı. Washington, İran'a yönelik ambargonun sürmesi ve gerekirse güç kullanılması taraftarıyken, Ankara, meselenin müzakere ve diyalog yoluyla çözülmesini ve İran'ın ekonomik ambargolarla daha da yalnızlaştırılmasını istemiyordu. 12 Şubat 2001'de İsmail Cem'in İran ziyareti ile hem anlaşmazlık

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

konularını çözmek hem de ticari ilişkileri geliştirmek arzusunda olduğunu gösteren Türkiye, AKP hükümetleri döneminde de 2002'den itibaren İran'la ilişkileri geliştirmeye özen gösterdi. Buna karşılık İran'ın da Irak'taki PKK hedeflerine ve PKK'nın İran'daki uzantısı PEJAK'a (Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê - Kürdistan Özgür Yaşam Partisi) yönelik operasyonları (Habertürk, 2006) ilişkilerin Tahran - Ankara hattında normalleşmeye başlamasının göstergesi idi. Amerikan tarafı, Türkiye - İran yaklaşmasından rahatsızlık duymadığını ve Türklerle aynı stratejik çizgide olduklarını ifade etse de (BBC, 2006) memnuniyetsizlikleri ortadaydı.

2005 yılında Mahmud Ahmedi Nejad'ın Başkanlığa seçilmesinin ardından İran'ın nükleer programına hız vermesi ve 2005 Londra terör saldırıları, ABD-İran gerilimini arttırırken, Türk-Amerikan ilişkilerinin bu krizden etkilenmemesi mümkün değildi. Washington ve Tahran arasında bir denge siyaseti izlemek durumunda kalan Türkiye, İran'la ticari ilişkilerini geliştirmeye devam ederken nükleer enerji geriliminin azalması için 2008 ve 2011 arasında İran'la Batı arasında pek çok arabuluculuk girişiminde bulunmuştur. Türkiye'nin bu girişimleri ABD nezdinde itibar görmemiş hatta Türkiye ile İran arasında imzalanan doğalgaz anlaşması ve gelişen ticari ilişkilerden duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir.⁶ ABD, 2011 sonrasında Suriye'de İran'ın etki alanını arttırmasından ve Rusya - İran - Türkiye diyalogundan hoşnutsuz olsa da Türk-İran ilişkileri, her iki ülkenin yüzyıllar süren bölgesel rekabeti sebebiyle kuvvetli bir siyasi iş birliğine dönüşmemiştir. Bu durum, Washington tarafında ciddi bir endişenin oluşmamasını sağlamıştır. Bunda 14 Temmuz 2015'de İran ile 5+1 ülkelerinin üzerinde uzlaştığı nükleer anlaşmanın da rolü büyüktür.

Siyasi ilişkilerin normalleşmesi endişe yaratmasa da Türkiye- İran ekonomik ilişkilerinin gelişmesi Amerikan tarafında tam ters yönde ciddi bir rahatsızlık oluşturmuş ve 2016'da bambaşka bir krize neden

⁶ 2001-2012 yılları arasında Türkiye ile İran arasındaki ticaret hacmi neredeyse 20 kat artarak 1,6 milyar dolardan 22 milyar dolara ulaşmıştır (Al Jazeraa Türk, 2014). Ayrıca ABD'nin 2007 doğalgaz anlaşmasına dair memnuniyetsizliği de Dışişleri Bakanlığı'nın en yetkili isimlerinden Nicholas Burns tarafından açıkça ifade edilmiştir (Hürriyet Daily News, 2007)

olmuştur. 2016 ve 2017'nin gündemindeki önemli olaylardan olan, İran kökenli Türk vatandaşı iş adamı Reza Zarrab'ın ve Halkbank'ın uluslararası bankacılık operasyonlarından sorumlu genel müdür yardımcısı Hakan Atilla'nın, İran'a yönelik ambargoyu delmekle suçlanıp hüküm giymeleri, Türk-Amerikan ilişkilerinde İran faktörünün yol açtığı büyük bir kırılmaya neden olmuştur. Türkiye, bu şahıslar üzerinden İran'a uygulanan ambargoyu delme suçlaması ile karşı karşıya kalmıştır. Ankara Washington ekseninde İran merkezli son gerilim, Trump'ın 8 Mayıs 2018'de Obama döneminde imzalanan 2015 İran nükleer anlaşmasından çekildiklerini ve yeni yaptırımlar uygulayacaklarını açıklamasıyla ortaya çıkmışsa da Dışişleri Bakanı Pompeo'nun Türkiye'yi, yaptırım paketinde yer alan petrol ithalatı başlığındaki yaptırımlardan muaf tuttuklarını açıklaması tansiyonu bir nebze de olsun düşürmüştür (Sabah, 2018).

2004 sonrasında Kuzey Irak, Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik ortaklığın başarısız bir teste tabi olduğu bir başka alan olarak değerlendirilebilir. PKK'nın terör eylemlerini 2005'den itibaren arttırması ve bilhassa Kuzey Irak'ta kendisine rahat bir faaliyet alanı bulması Türk-Amerikan ilişkilerindeki en ciddi sorunların başında gelmekteydi. Her iki tarafın terörle mücadelede verdikleri önem üst düzeyde olmasına rağmen farklı güvenlik algıları ve terörle mücadelede benimsenen yöntem farklılıkları, ayrışmayı ve çıkar çatışmasını beraberinde getirmiştir. 2006 itibariyle ABD, Türkiye'nin tek taraflı askeri operasyonlarının Irak'taki mevcut durumu istikrarsızlaştırmasından ve yeni kurulacak hükümeti zor durumda bırakmasından endişe ederken terörle mücadelenin Irak, ABD ve Türkiye'nin masada olacağı bir komite eliyle yürütülmesini istiyordu (BBC Türkçe, 2006a). Türk tarafı ise, PKK ile mücadelede sadece istihbarat paylaşımı değil operasyonel birliktelik de istiyor ve Irak El Kaide'si için ABD tarafından gösterilen hassasiyetin, PKK terörü için gösterilmediğini düşünüyordu (BBC Türkçe, 2006a). Ne ABD'nin emekli General Joseph Ralston'ı PKK ile mücadele koordinatörlüğüne ataması (BBC Türkçe, 2006b) ne de Türkiye - Irak - ABD arasındaki üçlü komitenin göreve başlaması, 2005 ve 2008 arasında PKK faaliyetlerinin engellenmesini sağlamadığı gibi, bu girişimler kimi uzmanlar tarafından da "Türkiye'yi Irak'tan uzak tutmak ve oyalamak" (Deutsche Welle, 2007) olarak değerlendirilmişti. 2009 yılı itibariyle, ulusal basın tarafından "Kürt Açılımı" (Sabah, 2009) veya "Çözüm Süreci" olarak adlandırılan çatışmasızlık dönemi, Washington-Ankara eksenindeki Kuzey Irak temelli gerginliği de

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

azaltmıştır. Bu gerginliğin özellikle ABD'nin PKK'nın Suriye uzantısı YPG'yi Irak-Şam İslam Devleti (DAEŞ)⁷ ile mücadelede kullanmaya başlamasıyla arttığını ve coğrafi ekseninin de Kuzey Irak'tan Suriye'ye kaydığını belirtmek gerekir.

George W. Bush döneminin kötü mirasını devralan ve sadece Türkiye ile değil tüm Müslüman dünya ile yeniden diyalog yollarını arayan Obama yönetimi de⁸ sorunları çözme yolunda etkili ve yapıcı bir hamle yapamamış, 2011'de patlak veren Suriye İç Savaşı'nda ise her iki tarafın fikir ayrılıkları tekrar su yüzüne çıkmıştır. Obama yönetiminin Ankara tarafından ısrarla istenen tampon bölge ve Suriye'de doğrudan askeri güç kullanılması yönündeki telkinlere kulağını kapatması savaşın ilk yıllarındaki anlaşmazlıkların temelini oluşturmaktaydı. Öte yandan, DAEŞ'in bölgeden temizlenmesi için ABD'nin Irak ve Suriye'de PKK'nın kolu YPG ile kurduğu iş birliği, Türk tarafında kaygı yaratıyordu. DAEŞ bölgeden temizlendikten sonra, Menbiç'ten Fırat'ın doğusuna ve Afrin vasıtası ile de Akdeniz tarafına uzanabilecek bir Kürt koridoru kurulması riski, Ankara'yı Rusya ve İran'ın dâhil olduğu kampla diyaloga zorlarken, Türkiye'nin 2018 başındaki Zeytin Dalı Operasyonu ve Fırat'ın doğusuna harekât sinyalleri vermesi ile risk şimdilik ötelenmişti. Ancak Trump'ın, net bir takvim vermese de ABD kuvvetlerini Suriye'den çekme kararını açıklamış olması Türk tarafında memnuniyet yaratmış (New York Times, 2019) ve Türkiye'ye daha rahat hareket etme imkânı vermiştir.

2008 sonrası hızla bozulan Türk-İsrail ilişkileri de Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz etkileyen alanlardan biridir. İsrail'in 27 Aralık

⁷ Tekfirci ve cihatçı terör örgütü kendisini Irak Şam İslam Devleti olarak tanımlarken aralarında Türkiye'nin de olduğu bir grup ülkede bu ismin Arapça karşılığı olan al-Dawla al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham kısaltması olan DAEŞ veya DAESH kısaltmaları kullanılmaktadır.

⁸ Başkan Obama 2009'da Atlantik ötesi ilk ziyaretini Türkiye'ye yaparken, ilişkileri tanımlamada "model ortaklık" kavramını kullanmış ve bu sayede hem Türkiye ile ikili ilişkileri geliştirme arzusunda olduklarını vurgulamış hem de Türkiye'yi İslam ve demokrasinin bir arada var olabildiği bir örnek model olarak Arap dünyasına sunmuştur. Arap Baharı süresince de Türkiye'nin ABD tarafından Ortadoğu'daki reformculara "örnek model" olarak sunulması, Ankara tarafından da oynamaya çalıştığı bölgesel liderlik rolüne ABD tarafından açık bir destek olarak algılanmıştır (bkz. Uzgel, 2013: 335; Ovalı, 2013; 12)

2008’de Gazze’ye düzenlediği operasyonda yüzlerce sivilin hayatını kaybetmesi, Erdoğan’ın İsrail’i devlet terörü uygulamakla suçlayan sert tepkisiyle karşılaşmış, 31 Mayıs 2010’daki Mavi Marmara krizi ile gerilim zirve yapmıştır. Elbette Türk-Amerikan ilişkileri de bu krizlere başışık değildir. Ortadoğu’daki stratejik ortaklarının çatışma noktasına gelmesi ve buna karşılık İran’ın hamle olasılıklarının artması Washington’da endişe yaratmıştır. ABD’nin Ankara büyükelçisi James Jeffrey, “Bölgedeki (Ortadoğu) güvenliğin güçlü Türk-İsrail ilişkilerine dayandığına inanıyoruz. İster Türkiye isterse İsrail’de bu ilişkileri sarsacak bir gelişme olursa bundan kaygı duyuyoruz” (Batur, 2010) derken, aslında Tel Aviv Ankara gerginliğinin Ortadoğu’da Amerikan çıkarları açısından nasıl büyük bir güvenlik tehdidi oluşturabileceğinin altını çizmekteydi. ABD, Türk-İsrail ilişkilerindeki normalleşme için bilhassa 2012 ve 2013 yıllarında büyük çaba sarf etmiş ve tarafların sorunlarına çözüm bulmak için gizli yürütülen görüşmelerde arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Bu çabaların meyvesi ise, 27 Haziran 2016 tarihli Türkiye-İsrail anlaşması olmuş, normalleşme yönünde atılan adımın Washington’u da memnun ettiği, John Kerry tarafından “Çok memnunuz. Gerçekleşmesini istediğimiz bir adımdı” sözleriyle bizzat ifade edilmiştir (Gürses, Heller, 2016).

Konu başlıklarından ikili ilişkilere geçildiğinde 2016 ve 2018 arası dönemin ilişkilerin tarihinde en sıkıntılı ve krizlerle dolu dönem olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Suriye İç Savaşı’ndan beri iniş çıkışlarla dolu bir grafik sergileyen Türk-Amerikan ilişkileri 15 Temmuz 2016’daki Fetullahçı darbe teşebbüsü sonrasında daha büyük gerilimlerle test edilmiştir. ABD’nin resmi ağızlar aracılığıyla darbe teşebbüsünü ancak bastırıldıktan sonra, Türkiye saatiyle 02.05’de kınaması ve sonrasındaki süreçte darbe teşebbüsünün arkasındaki isim olan Fethullah Gülen’i iade etmeye yanaşmaması, 2019’un başına dek ilişkilerin hassas karnı olmuştur. Bu hassasiyet üzerinde şekillenen Washington-Ankara ilişkisinin kriz başlıkları; ABD İstanbul Konsolosluğu çalışanı Metin Topuz’un casusluk suçlamasıyla tutuklanmasının ardından patlak veren vize krizi, Menbiç’in terör unsurlarından temizlenmesi ve Kuzey Suriye’deki silahlı Kürt gruplarının faaliyetleri ile Rahip Brunson davası olarak sıralanabilir.

2018’in başı itibariyle DAES’in Suriye’deki önemli yerleşim birimlerinden temizlenmesi, yeni dönemde önceliğin temizlenen

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

bölgelerde cihatçı teröristlerin yeniden mevzilenmelerini engelleyecek yapılmalara verileceğini göstermişti. Bu doğrultuda ABD'nin, Türkiye-Suriye sınırında Suriye Demokratik Güçleri (SDG) altında Suriyeli Arap ve Kürtlerden müteşekkil 30.000 kişilik bir devriye gücü kuracağını açıklaması, Ankara'da büyük bir tepkiye neden oldu- ki tepkinin esas sebebi SDG'nin içinde YPG unsurlarının ağırlıkta olmasıydı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye sınırlarını tehdit eden bir terör ordusuna izin verilmeyeceğini açıklarken (BBC, 2018), ABD'nin Ankara Büyükelçiliği maslahatgüzarı Philip Kosnett acilen dışişleri bakanlığına çağırılmıştı. Haziran ortasına kadar süren temaslarda, Menbiç'in güvenliği ve YPG unsurlarından temizlenmesi konusunda somut adımlar atıldı ancak ABD-YPG bağı Ankara'da rahatsızlık yaratmaya devam etti. Fırat'ın doğusunda Amerikalı askerlerle devriye görevine çıkan Öcalan rozetli YPG militanlarının fotoğrafları basında yer alırken (Ergin, 2018), Dışişleri Bakanı Pompeo'nun "Suriyeli Kürtlerle iyi çalıştık ve hep iyi ortağımız oldular... Suriye'nin geleceğinde onların da masada olmasını istiyoruz" (US Department of State, 2019) beyanata da YPG meselesinin Türk-Amerikan ilişkilerine olumsuz tesirinin bir süre daha devam edeceğinin göstergesiydi.

Yukarıda özetlenen başlıklarda yaşanan gerilimlerin ilişkilerde kırılmaya yol açtığı ortadadır ancak bu kırılmanın stratejik ortaklığın tamamen sonunu getirdiği, ilişkilerdeki sürekli gerilim halinin Ankara-Tahran-Moskova ekseninde yeni bir ortaklıkla sonuçlanacağı, krizlerle geçen son iki yılın Türk-Amerikan ilişkilerinde onarılmaz bir hasara yol açtığı iddiaları gerçekçi değildir. Çalışmanın temel iddiası da olan, "değişen tüm parametrelere ve krizlere rağmen stratejik ortaklık, Türk-Amerikan ilişkilerini analiz etmede kullanılabilecek önemli bir kavramdır" önermesi, Ortadoğu'nun mevcut dinamikleri ışığında doğrulanabilir ve test edilebilir özelliktedir. Öyle ki, çalışmanın başında belirtildiği gibi, siyaset yapıcılarının da son dönemde kavramı yeniden ve sıklıkla kullanmaya başlamaları, stratejik ortaklığın olası bir restorasyon döneminde yine tozlu raflardan indirilip masaya getirileceğini göstermektedir. Çalışmanın sonraki bölümünde, yaşanan tüm krizlere ve çıkar çatışmalarına rağmen her iki tarafı stratejik ortaklık kavramı etrafında diyaloga ve iş birliğine zorlayan şartlara dikkat çekilecektir.

4. STRATEJİK ORTAKLIĞIN SONU MU, RESTORASYON DÖNEMİNİN BAŞLANGICI MI?

Temelleri daha eskiye dayanmasına rağmen, 1990'ların sonunda resmiyete dökülen Türk-Amerikan stratejik ortaklığı 2003'ten bu yana çeşitli krizlerle test edilmiştir. 2017-2018 yılları ise, Türk-Amerikan ilişkilerinde kırılma olarak adlandırılabilir gerilimlere sahne olmuştur. Tarafların mevcut kırılmayı daha da büyütebilecek adımları atmaktan çekinmediği ve karşılıklı restleşmelere sahne olan son dönem Türk-Amerikan ilişkilerinde olası bir restorasyon dönemi stratejik ortaklık kavramını yeniden gündeme taşıyabilir mi? Eğer ki stratejik ortaklık, karşılıklı gereksinimlerden doğan ve tarafların birbirlerinin eksik yönlerini tamamlayarak yerel, bölgesel ve küresel iş birliğini kuvvetlendirmeyi amaçladıkları bir ilişki biçimi ise tarafları iş birliğine zorlayan aktör, coğrafi alan veya güvenlik gündemindeki konu başlıklarına bakmak bu sorunun cevabını bulmayı kolaylaştıracaktır.

İran, hem ABD hem de Türkiye için, tarafları stratejik ortaklığa zorlayan unsurların başında gelmektedir. İç güvenlik açısından artık tehdit olarak görülmeyen İran, Yemen'den Bahreyn ve Lübnan'a, Irak'tan Suriye'ye uzanan etki alanını genişletme çabaları ile Türkiye'nin Ortadoğu politikalarının önündeki en büyük engel ve rakiptir. Suriye iç savaşının ilk gününden itibaren rakip kamplarda yer alan iki ülke, doğrudan silahlı çatışma içine girmemişlerse de Ankara-Tahran gerilimi pek çok kez su yüzüne çıkmıştır. Suriye'de savaşın başlamasından itibaren Esat yönetimine açık destek veren İran'ın, doğrudan kendisine bağlı çeşitli Şii milis grupları komutasında bulunan ve sayıları 200.000'e yaklaşan milislerle, tablonun Esat lehine dönmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır (Sarı, Farzam, 2018). Türkiye'nin buna karşı hamlesi, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) yapılanması altındaki silahlı gruplara destek vermek olmuştur. Öte yandan sahada karşılığı olmasa da 2015 sonunda ABD telkini ile Suudi Arabistan tarafından kurulan ve İran ile Irak'ı dışarıda bırakan Teröre Karşı İslam İttifakı esasen sadece DAESH'e değil, terör örgütlerine destekle suçlanan İran'a da karşı bir ittifaktı ve Türkiye de bu ittifakın üyesi olmakta bir sakınca görmemişti (Milliyet, 2015).

Her iki ülke arasındaki gerilimin 2017 yılındaki Münih Güvenlik Konferansı sonrasında zirveye çıktığını söylemek mümkündür.

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

Konferans sırasında Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun "İran'ın mezhep politikaları bölgedeki birçok ülkede istikrarı baltalıyor, İran Irak ve Suriye'yi Şii yapmak istiyor. Bu çok tehlikeli. İstikrar ve güvenlik için İran'ın bu politikalarına son vermesi yönünde teşvik etmemiz gerekiyor" ifadeleriyle, İran'ı mezhepçilik siyaseti yürüterek Suriye'yi istikrarsızlaştırmakla suçlaması Tahran'da tepki yaratmıştır (T24, 2017). Benzer biçimde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İran'ı, Irak ve Suriye'de Pers milliyetçiliği yaparak bu ülkeleri parçalamaya çalışmakla suçlaması (TimeTurk, 2017) gerilimi daha da artırmıştır. İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Behram Kasımi, "Türkiye konusunda sabırlı davranıyoruz ancak sabrımızın da bir sınırı var" cevabını verirken, Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi, özellikle Çavuşoğlu'nun ifadelerinin ardından 20 Şubat 2017'de İran Dışişleri Bakanlığına çağırılmıştır (Aljazeera Turk, 2017). Ankara-Tahran hattındaki gerilim iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve hem Astana hem de Soçi zirvelerinde çizilen iş birliği görüntüleriyle örtülmeye çalışılsa da iki rakibin uzun erimli bir stratejik birlikteliğe girişmeleri, yüzyıllardır rekabet içinde buldukları bir bölgenin varlığı sebebiyle son derece zordur.

Türkiye-İran ilişkilerinin gerilimli seyrinin, Amerikan tarafındaki İran karşıtı yeni yönetimden bağımsız olması düşünülemezdi. Dışişleri Bakanlığı koltuğunu Rex Tillerson'dan devralan Michael Pompeo ve ulusal güvenlik danışmanlığına General H.R. McMaster'dan sonra atanan John Bolton tıpkı Başkan Trump gibi İran karşıtı sertlik yanlısı görüşleriyle tanınmaktaydılar. Bu doğrultuda, Trump yönetiminin attığı en ciddi adım önce Obama döneminde imzalanan nükleer anlaşmadan çekilmek sonra da İran'a yönelik yeni bir yaptırım dalgasını hayata geçirmek olmuştur. Yaptırımların, ilişkilerde zaten Reza Zarrab ve Hakan Atilla davaları ile belirginleşen İran temelli problemleri arttıracak ve özellikle doğalgazının yüzde 15'ini İran'dan alan Türkiye'yi daha da büyük sıkıntıya sokacağını tahmin etmek zor değildir. ABD yönetiminin ham petrol ve doğalgaz başlıklarında Türkiye'yi geçici olarak yaptırımlardan muaf tutması; Washington-Ankara arasındaki yeni bir olası stratejik ortaklığın en önemli bileşenlerinden birinin İran olacağını göstermektedir. Türk-İsrail ilişkilerinin ABD arabuluculuğu ile 2013 sonrasında hızla normalleşme sürecine girmesi de İran karşıtlığının yeni dönem veya restorasyon döneminin en önemli parametrelerinden biri olacağına işaret etmektedir.

Tarafları restorasyon döneminde stratejik ortaklığa zorlayan ikinci unsur Rusya'dır. Gerek Türkiye'nin gerekse ABD'nin Rusya ile inişli çıkışlı bir şekilde ilerleyen ilişkileri, aslında ortak jeopolitik kaygıların Rusya'ya bakışta kuvvetli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Trump'ın, 2017 tarihli Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde, defalarca tehdit olarak tanımladığı (White House, 2017) Rusya'ya karşı toleranslı tutumu ve seçin döneminden bu yana şiddetle eleştirilen Rusya bağlantıları (bkz. Chaffin, 2019), ABD yönetiminin kendi içinde bir tutarsızlık olarak görülse de, Amerikan askeri ve sivil bürokrasisinin Rusya'nın Karadeniz, Doğu Avrupa ve Suriye hamlelerini önemli bir tehdit olarak algıladığı ortadadır (bkz. Yeşiltaş, 2018). ABD'nin Rusya'ya, Kırım'ın ilhakı sebebiyle uyguladığı yaptırımlar ve Suriye'nin geleceği konusundaki ayrışma, Obama dönemi Rusya-ABD ilişkilerine damga vurmuşken, Trump döneminin en ciddi krizleri; Başkanın 11 Nisan 2018'de Twitter aracılığıyla Rusya'yı, kimyasal silah kullanmakla suçladığı Esat yönetimine desteğinden ötürü vurmakla tehdit etmesiydi (Hürriyet, 2018). Washington'ın Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması'ndan (INFT) Rusya'nın ihlallerini işaret ederek çekilmesi ve Ukrayna'yı bypass eden Kuzey Akım 2 Projesi kapsamında Rusya ile çalışan Almanya'daki şirketleri, "Amerika'nın Yaptırımlar Aracılığıyla Düşmanlarla Mücadele Yasası (CAATSA) kapsamında cezalandırılacaklarını" belirtmesi ise 2019'un ilk aylarının tansiyonu yüksek gündem başlıklarıydı (Deutsche Welle, 2019).

Türkiye-Rusya ilişkileri ise, 2015 uçak krizi ve 2016 Büyükelçi Karlov suikastı sonrasında sıkıntılı bir dönem yaşamışsa da 2017'de hızlı bir normalleşmeye sahne olmuştur. Suriye'deki operasyonlarda uçuş güvenliğinin sağlanmasına yönelik mutabakatla başlayan, DAES'e karşı mücadelede ortak hava operasyonları ile genişleyen ve hem Astana hem de Soçi görüşmelerinde Suriye'de gerilimi azaltılma bölgeleri kurulmasına dair iş birliği ile ivme kazanan Türk-Rus ilişkileri ticaret hacminin artışı ile de adeta bir bahar dönemi yaşamıştır (bkz. Sputnik Türkiye, 2017). Ancak Türk-Rus ilişkilerindeki iyileşme belirtilerinin hiçbiri ABD'yi Ankara'nın S-400 füze savunma sistemi satın alma kararı kadar rahatsız etmemiştir (Deutsche Welle, 2019). Ankara'nın S-400 hamlesine karşılık, F35 uçakları başta olmak üzere kritik silahlar ve savunma sistemlerinin Türkiye'ye satışının engellenmesi yönünde adımlar atılmıştır. Netice olarak, Türkiye'yi Rusya ile ilişkileri düzeltmeye ve iyileştirmeye yönelten faktörler olarak; enerji bağımlılığı, Rusya'nın Türkiye ihraç

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

malları ve tarım ürünleri için en önemli pazarlardan birini oluşturması ve ABD'nin Suriye'de YPG ile iş birliğinden vazgeçmemekteki ısrarı sayılabilir. Peki, tüm bu iyi gidişat -ABD ile yaşanan krizler de dikkate alındığında- uzun erimli bir Türk-Rus stratejik ortaklığının öncü verileri olarak okunabilir mi?

Türk-Rus ilişkilerinin tarihsel perspektiften okunması ve mevcut dinamiklerinin iyi anlaşılması bu soruya verilecek cevabı da kolaylaştıracaktır. Çelikpala'ya göre, taraflar birbirlerini siyah-beyaz zıtlığındaki gibi aşılması gereken engel veya ortak ekseninde görmekteyken ve bu durum Suriye başta olmak üzere jeopolitik rekabetin her alanında göze çarpmaktadır (Çelikpala, 2017). Ne Rusya tarafından gelen "geleneksel rekabeti geride bıraktık" açıklamaları (Sputnik Türkiye, 2018), ne Ankara'nın S-400 alım kararı ne de Suriye konusunda görünürdeki uzlaş, Türkiye-Rusya arasında ABD'yi devre dışı bırakacak uzun erimli bir stratejik ortaklığın öncü verileri olarak okunamaz. Her iki devletin, Trans Kafkasya, Orta Asya, Karadeniz, Balkanlar ve son dönemde Suriye'de giriştiği rekabet, tarihsel kökleri bulunan ve jeopolitik olduğu kadar siyasi ve kültürel yönleri de olan bir rekabettir. Öte yandan, Türkiye'nin halen içinde bulunduğu ekonomik kriz dikkate alındığında, ABD veya Batı ittifakıyla kopacak bağlar, Türk ekonomisine büyük zarar verebilecektir. Olası zararları, Körfez sermayesi ya da yaptırımlarla boğuşan Rusya ve İran'ın telafi etmeleri ihtimal dışı görünmektedir. Türk-Rus rekabeti, yerini, her iki tarafın yapıcı tutumları sayesinde 2017'den bu yana kuvvetli bir iş birliğine bırakmışsa da yukarıda bahsedilen yapısal rekabet faktöründen ve buna ek konjonktürel gelişmelerden kolaylıkla etkilenebilecek bir kırılmalığa sahiptir.

Türk-Rus ilişkilerindeki bahar havasını kolaylıkla tersine çevirebilecek konjonktürel gelişmelerin öncelikle Suriye'de su yüzüne çıkması kuvvetle muhtemeldir. Tarafların, Fırat'ın doğusundaki Amerikan varlığından rahatsız olmaları ortak bir nokta olsa da Türkiye açısından Rusya kaynaklı güvenlik riskleri de bulunmaktadır. Arkasına Rusya ve İran desteğini almış ve savaştan galibiyetle çıkmış Esat yönetimi, Türkiye ne kadar ayak direktse de Ankara'nın muhatapları arasına tekrar girmiştir. İlerleyen dönemde Rusya'nın Esad yönetimi ile alt düzeyde yürütülen görüşmelerin daha üst seviyeye taşınması konusunda Ankara'ya telkinlerde ve hatta baskıda bulunması beklenebilir. Rusya'nın etkin olduğu Tel Rıfat'taki YPG güçlerinin varlığı, ABD askerleri çekildikten sonra Fırat'ın doğusuna

düzenlenecek olası bir askeri operasyon karşısında Moskova'nın tutumu, yeni anayasa taslağında Kürtlere özerklik tanınması yönündeki Rus önerisi ve İdlib'e yönelik olası Esat yönetimi ve Rusya ortak operasyonu, Türk-Rus ilişkilerindeki kırılgan durumun yakın gelecekteki halini belirleyecek noktalardır.

Türkiye'nin Rusya ve İran'a olan enerji bağımlılığı, ticari ilişkileri ve yakın çevresindeki jeopolitik riskler, komşularıyla diyaloga dayalı ve çatışmadan kaçınan bir dış politika sürdürmesini zorunlu kılmaktadır. Son dönem Türk-Amerikan ilişkilerinin sorunlu seyri de Türkiye'yi bilhassa Suriye özelinde Rusya ve İran'la iş birliğine mecbur bırakmıştır. Ancak hem İran'ın hem de Rusya'nın Ankara ile çatışan çıkarları ve bölgedeki jeopolitik rekabetin önemli aktörleri olmaları, Türkiye-İran-Rusya eksenindeki kırılganlığı arttırmaktadır. Bu yüzden, Ankara-Washington hattında yeniden stratejik ortaklık ekseninde kodlanabilecek ilişkilerin de, İran ve Rusya'nın bölgesel etki alanlarını kısıtlamak ortaklığında gelişebileceği öngörülebilir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin İran yaptırımlarından muaf tutulması, ABD ile varılan Menbiç mutabakatı ve Trump'ın takvimi ve kapsamı belli olmasa da Suriye'den çekilme kararı almasının Ankara'da yarattığı memnuniyet, olası bir restorasyon döneminin öncü verileri olarak okunabilir. Trump-Erdoğan arasında 21 Şubat 2019'da yapılan telefon görüşmesinin ardından Cumhurbaşkanlığından yapılan "Sayın Cumhurbaşkanımız ülkemizin stratejik ortağıyla yakın ilişkilerini sürdürme arzusunu yeniden teyit etmişlerdir" açıklaması da (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019) kavramın 2003'ten sonra kaldırıldığı tozlu raflardan yeniden siyasetin pratiğine dönüş yaptığının işareti olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Uluslararası ilişkilerin popüler ve bir o kadar da muğlak kavramlarından biri olan stratejik ortaklık, kapsam ve içeriğinin taraflarca belirlendiği özel bir ilişki biçimidir. Tarafların karşılıklı gereksinimleri doğrultusunda birbirlerinin eksikliklerini tamamladıkları ve uzun erimli hedeflere varmak amacıyla ortak politikalar ürettikleri bu ilişki biçimi çoğu zaman da karşı tarafa verilen önemi vurgulamak için kullanılan bir jest olarak görülmüştür. Türk-Amerikan ilişkilerinde ise, son çeyrek asra damgasını vurmuş olan kavram, ilişkileri tanımlamada adeta bir referans noktası olmuş ve çoğu kez krizlerle test edilmiştir. ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

kamuoyunda daha da tartışılır hale gelen ve rafa kalktığı iddia edilen stratejik ortaklık kavramı 2017 ve 2018'in krizlerle dolu gündeminde bile bu iddiayı yalanlarcasına kendine yer bulabilmiştir. Türk-Amerikan ilişkileri özelinde içeriğinin ne olduğu, taraflara ne gibi yükümlülükler getirdiği, hayata ne ölçüde geçirilebildiği elbette akademik ve siyasi tartışmaların gündemini işgal etmeye devam edecektir, ancak bilhassa Türk dış politikası yapıcılar tarafından hala atıfta bulunulması, kavramın pratikte de bir karşılığı olduğunu göstermektedir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik ortaklık temelinde şekillenecek olası bir restorasyon dönemi elbette bazı engellerle karşılaşacak ve yeni krizlerle test edilecektir. Bu engellerin özellikle Ortadoğu'da tarafların birbirlerinin hassasiyetlerini ne ölçüde dikkate aldıklarına göre belirginleşebileceği söylenebilir. Türkiye açısından, ABD'nin DAEŞ'e karşı sahadaki ortağı olan YPG'yi desteklemekteki ısrarı ve Suriye sınırının bu sebeple güvensizleşmesi en önemli sorunların başında gelmektedir. Menbiç mutabakatı ve ABD'nin Suriye'den çekilme kararı, Türk tarafındaki kaygıları azaltmış olsa bile, ABD'nin net bir çekilme takvimi vermemesi ve YPG unsurlarını tamamen yalnız bırakmayacağını ima etmesi, Türkiye açısından büyük riskler taşıyan güvenlik sorunları doğurmaya adaydır. Bunun dışında, Fethullah Gülen'in iadesi konusunda somut bir adım atılmaması da Ankara'da huzursuzluk yaratmaya devam etmektedir. ABD açısından ise, Türkiye'nin Tahran-Moskova eksenine savrulması ve S-400 füze savunma sistemi satın alma konusundaki ısrarı önemli bir sorun teşkil etmektedir. NATO savunma sistemlerine entegre olması mümkün olmayan ve Amerikan menşeli Patriot'ların aksine sıcak savaşta çok da test edilmemiş S-400'lerde ısrar etmek, Washington tarafında kaygıları arttıran gelişmelerdir.

Her iki tarafın birbirlerinin hassasiyetlerini dikkate almaları için gerekli mutabakat zemini sağlansa da iç politikadan kaynaklanan riskler, restorasyon dönemindeki stratejik ortaklığın önündeki bir başka önemli engeldir. Amerikan tarafında, bilhassa Başkan Trump tarafından verilen demeçler, yapılan fevri çıkışlar ve sosyal medya üzerinden gönderilen mesajlar, ilişkilerde onarılması güç yaralar açmakta ve karşılıklı güven ilişkisinin zedelenmesine yol açmaktadır. Türk tarafında ise Türkiye'nin başına gelen her kötülüğü Amerika özelinde Batı'ya bağlamak, zaten var olan Batı düşmanlığını giderek körüklemektedir. Siyasette ve basında sıkça yer bulan Batılı güçlerin

Türkiye'yi parçalamaya çalıştığı, ekonomiyi çökertmek için planlar yaptıkları ve devleti ortadan kaldırmak için komplolar kurduğu argümanları, milliyetçi-muhafazakâr seçmeni konsolide etmek için işe yaramaktadır. Ancak ülkede zaten kuvvetli olan milliyetçi-muhafazakâr damarın daha da kurcalanması sadece Türk-Amerikan ilişkilerinde değil Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinde Batı aleyhine bir kamuoyu baskısını da beraberinde getirecek ve olası bir restorasyon sürecini güçleştirecektir. Ülkenin ekonomik krizden geçtiği ve sermaye akışına ihtiyaç duyduğu son dönemde sık bir Batı karşıtlığını iç siyasi faydalar uğruna alevlendirmek Türk dış politikası için rasyonel bir tercih olmayacaktır.

Türkiye ile ABD arasındaki sorunlarda ortak anlayış geliştirme ve birlikte hareket etmeyi kolaylaştırma amacıyla 2018 yılında kurulan üçlü teknik komitelere de büyük iş düşmektedir. Rex Tillerson ve mevkidaşı Çavuşoğlu arasında varılan mutabakata dayalı olarak kurulan üç teknik komite; Irak, Suriye ve FETÖ ile mücadele konularında her iki ülkenin ortak paydalarını kuvvetlendirmek ve iş birliğini teşvik etmek amacıyla 8 Mart 2018'de Suriye konulu ilk toplantıyla çalışmaya başlamıştır. Bu gibi teknik komitelerin bürokratlardan müteşekkil ve siyaseten bağımsız hareket edemeyen birimler olduğu dikkate alındığında, kendilerinden restorasyon dönemini hızlandıracak çok büyük adımlar beklemek yanlış olacaktır. Ancak Menbiç mutabakatının tüm kısıtlılıklara rağmen Suriye komitesinin çalışmaları neticesinde ortaya çıktığı dikkate alınrsa, teknik komitelerin olası bir restorasyon döneminde iki tarafın da kaygılarını azaltıcı ve güven arttırıcı politikalar üretmesi söz konusu olabilir.

Son çeyrek asırda Türk-Amerikan ilişkilerini tanımlamada popüler bir kavram haline dönüşen stratejik ortaklık her iki tarafta da sıkça tartışılmaya devam etse de ikili ilişkilerin zeminini, içeriğini, kapsamını ve geleceğini okumakta önemli bir analitik çerçeve sunmaya devam etmektedir. ABD açısından stratejik ortaklığın Ortadoğu gibi sorunlu ve çatışma olasılığı yüksek bölgelerde önemli bir dış politika aracı olduğu ve olmaya devam edeceği muhakkaktır. Türkiye açısından da stratejik ortaklığın parametrelerinin iş birliği/anlaşmazlık çizgisinin hangi yönüne düşeceği ilişkilerin gelecek seyri açısından belirleyici olacaktır.

**Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak**

KAYNAKÇA

- ABD'yle Asker Bunalımı, (06 Temmuz 2003), Cumhuriyet.
- ABD-Türkiye Vizyon Belgesi, (01 Temmuz 2006), BBC Türkçe. http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/07/060701_us_turkey.shtml (Erişim Tarihi: 07.02.2019).
- ABD'den Kuzey Akım 2 için Yaptırım Uyarısı", (13 Ocak 2019), Deutsche Welle. <https://www.dw.com/tr/abdden-kuzey-ak%C4%B1m-2-i%C3%A7in-yapt%C4%B1r%C4%B1m-uyar%C4%B1s%C4%B1/a-47067969> (Erişim Tarihi: 23.02.2019).
- Anadolu Ajansı [AA Canlı]. (14 Ocak 2019). Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: "(Trump'ın Suriye açıklaması) Stratejik ortaklar sosyal medya üzerinden konuşmaz". [Tweet]. <https://twitter.com/AACanlı/status/1084745193763545088>
- Aydın, Mustafa; Akgül Açıkmeşe, Sinem; Dizdaroğlu, Cihan; Kara, Onur (2018). "Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması", Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi, (06 Haziran 2018), <http://www.khas.edu.tr/news/1885> (Erişim Tarihi: 21.06.2018).
- Aydın, Mustafa (2017). "Whither Turkish American Relations", Hürriyet Daily News. (06 Mart 2017). <http://www.hurriyetdailynews.com/opinion/mustafa-aydin/whither-turkish-american-relations-111657> (Erişim Tarihi: 10.05.2018)
- Aydın, Mustafa (2001). "Global Değişim ve Genişleyen Türk Dünyası: Türkler ve Türkiler", Çalış, Şaban H.; Dağı, İhsan D.; Gözen, Ramazan (Der.). *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik Demokrasi, Güvenlik*, Ankara: Liberte Yayınları, 271-292.
- Batur, Nur (2010). "Türkiye Batı'dan Kopmadı Sadece Farklı Bir Ülkedir", *Sabah*, (03 Şubat 2010), https://www.sabah.com.tr/gundem/2010/02/03/turkiye_batidan_kopmadi_yalnizca_farkli_bir_ulkedir (Erişim Tarihi: 11.02.2019)
- Blanco, Luis Fernando de Moraes (2015). "On the Uses and Functions of Strategic Partnership in International Politics: Implications for Agency, Policy and Theory", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bielefeld University, Bielefeld.
- Bryza, Matt (2008). "Invigorating the US-Turkey Strategic Partnership". *DISAM Journal*, 64-78.
- Brzezinski, Zbigniew (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.
- Carlton University Centre for European Studies (2015). Strategic Partnership as an Instrument of EU Foreign Policy, Workshop Report, <https://labs.carleton.ca/canadaeurope/2015/strategic-partnership-workshop-report> (Erişim Tarihi: 13.04.2018).

Çelikpala, Mitat (2017). "Russia's Policies in the Middle East and the Pendulum of Turkish-Russian Relations", *The Jamestown Foundation*, (5 Ekim 2017), <https://jamestown.org/program/russias-policies-middle-east-pendulum-turkish-russian-relations/> (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

Çelikpala, Mitat (2010). "Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş". *Uluslararası İlişkiler*, 7(25), 93-126.

Çetinsaya, Gökhan. Cumhuriyet Dönemi Türkiye-İran İlişkileri, (Yayınlanma tarihi bilinmiyor) <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354876> (Erişim Tarihi: 04.02.2019).

Chaffin, Joshua (2019). "Trump-Russia Timeline: Key Moments in the Mueller Investigation", *Financial Times*, (25 Ocak 2019), <https://www.ft.com/content/0c5fe9e6-f6dd-11e8-af46-2022a0b02a6c> (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

184

IJSI 12/1
Haziran
June
2019

Condoleezza Rice Bugün Ankara'da, (25 Nisan 2006), *BBC Türkçe*. http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/04/060425_rice_turkey.shtml (Erişim Tarihi: 06.02.2019).

Dışişleri Bakanı: Sünni Arap Rakka Halkı İki Opsiyon Arasında Kalsa DAES'i Seçer, (19 Şubat 2017), *T24*. <https://t24.com.tr/haber/-disisleri-bakani-sunni-arap-rakka-halki-iki-opsiyon-arasinda-kalsa-daesi-secer,-389708> (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

Dmitriy Savelyev: Türkiye ile Geleneksel Rekabeti Geride Bıraktık, (11 Nisan 2018), *Sputnik Türkiye*. <https://tr.sputniknews.com/columnists/201804111032980253-turkiye-ile-geleneksel-rekabeti-geride-biraktik/> (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

Dünya Dehşet İçinde! Trump 40 Dakika Arayla Attığı İki Tweet'le Ortalığı Karıştırdı, (11 Nisan 2018), *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-dunya-dehset-icinde-trump-fuzelerimiz-geliyor-hazir-ol-rusya-40801693> (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

Erdoğan: Pers Milliyetçiliğinin Önünü Kesmiyoruz, (13 Şubat 2017), *Timeturk*. <https://www.timeturk.com/erdogan-pers-milliyetciliginin-onunu-kesmiyoruz/haber-487924> (Erişim Tarihi: 20.02.2019).

Erdoğan: ABD Sınırımızda Terör Ordusu Kuruyor, (15 Ocak 2018), *BBC*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42692309> (Erişim Tarihi: 13.02.2019).

Erdoğan: Trump is Right on Syria. Turkey Can Get the Job Done, (7 Ocak 2019), *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/01/07/opinion/erdogan-turkey-syria.html> (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

Ergin, Sedat (2018). "Pentagon Himayesinde Öcalan Görseleli YPG Devriyesi", *Hürriyet*, (7 Kasım 2018), <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/pentagon-himayesinde-ocalan-gorselli-ypg-devriyesi-41010982> (Erişim Tarihi: 13.02.2019).

**Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak**

- Erhan, Çağrı (2004). "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri". *Uluslararası İlişkiler*, 1(3), 123-149.
- Erkmen, Serhat (2005). "1990'lardan Günümüze Türkiye-İsrail Stratejik İş Birliği". *Uluslararası İlişkiler*, 2 (7), 157-185.
- European External Action Service (2018). "EU and Japan Conclude Negotiations for Strategic Partnership Agreement", https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/43526/eu-and-japan-conclude-negotiations-strategic-partnership-agreement_en, (26 Nisan 2018) (Erişim Tarihi: 21.07. 2018).
- Geçmişten Günümüze Türk-İran İlişkileri*, (06 Ocak 2014), *Al Jazeera Turk*. <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-turkiye-iran-iliskileri> (Erişim Tarihi: 06.02.2019).
- Grevi, Giovanni (2009). Making EU Strategic Partnerships Effective, FRIDE Working Paper 105, Madrid.
- Gürses, Ercan; Heller, Jeffrey (2016). "Israel, Turkey Restore Ties in Deal Spurred by Energy Prospects", *Reuters*, (27 Haziran 2016), <https://www.reuters.com/article/us-israel-turkey-erdogan-idUSKCN0ZD0DS?il=0> (Erişim Tarihi: 11.02.2018).
- Güvenç, Serhat (2003). "Rise and Demise of a 'Strategic Partnership': In Search for a Context for Post-Cold War Turkish American Relations", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hale, William (2003). *Türk Dış Politikası: 1774-2000*. Petek Demir (Çev.). İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Hamilton, Daniel S. (2014). The American Way of Partnership, FRIDE Working Paper, Madrid.
- Han, Ahmet K. (2010). From "Strategic Partnership" to "Model Partnership: AKP, Turkish-US Relations and the Prospects under Obama, UNISCI Discussion Papers 23, Madrid.
- İran Irak'a girip PEJAK'la Çatıştı*", (26 Kasım 2006), *Haber Türk*. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/7028-iran-iraka-girip-pejakla-catisti> (Erişim Tarihi: 06.02.2019).
- Kalin, Ibrahim [@ikalın1]. (13 Ocak 2019). Turkey expects the US to honor our strategic partnership and doesn't want it to be shadowed by terrorist propaganda. [Tweet]. <https://twitter.com/ikalın1/status/1084600728512016386>
- Kardaş, Şaban (2011). "Turkish-American Relations in the 2000s: Revisiting the Basic Parameters of Partnership?". *Perceptions*, 16(3), 25-52.
- Kasım, Kamer (2004). "US Policy on Caspian Oil and Its Implications for Turkish-American Relations", Aydın, Mustafa; Erhan, Çağrı (Der.). *Turkish-American Relations: Past, Present and Future*, London: Routledge, 129-151.

Kavuncu, Sibel (2013). "1990'larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 123-148.

Kay, Sean (2000). "Comrades, Allies or Partners: What is a Strategic Partnership?". *Problems of Post Communism*, 47(3), 15-24.

Khalilzad, Zalmay; Lesser, Ian O.; Larrabee, F. Stephen (2000). *The Future of Turkish Western Relations: Towards a Strategic Plan*. California: RAND Corporation Publishing.

Kürt Açılımı Netleşti, (12 Mayıs 2009), *Sabah*. https://www.sabah.com.tr/siyaset/-2009/05/12/kurt_acilimi_netlesti (Erişim Tarihi: 12.02.2019).

Larrabee, F. Stephen (2010). *Troubled Partnership: US Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*. California: RAND Corporation Publishing.

Lessa, Antonio Carlos (2010). "Brazil's Strategic Partnerships: An Assessment of the Lula Era (2003-2010)". *Revisita Brasileira de Política Internacional*, 53 (special edition), 115-131.

Michalski, Anna; Pan, Zongqi Pan (2017). *Unlikely Partners? China, the European Union, and the forging of a Strategic Partnership*. Singapore: Palgrave MacMillan.

Nihat Ali Özcan: Koordinatörlük Mekanizması Anlamını Yitirmişti, (02 Ekim 2007), *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/tr/koordinat%C3%B6rl%C3%BCk-mekanizmas%C4%B1-anlam%C4%B1n%C4%B1-yitirmi%C5%9Fti/a-2805716> (Erişim Tarihi: 07.02.2019).

Oran, Baskın (1998). *Kalkık Horoz, Çekiç Güç ve Kürt Devleti*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ovalı, Ali Şevket (2013). "Decoding Turkey's Lust for Regional Clout in the Middle East: A Role Theory Perspective". *Journal of International and Area Studies*, 20 (1), 1-21.

Park, Bill (2003). "Strategic Location, Political Dislocation: Turkey, The USA and Northern Iraq". *Middle East Review of International Affairs*, 7 (2), 1-23.

Pence'den S-400 Tepkisi: Müttefiklerimiz Doğudan Silah Alırken Sessiz Kalamayız, (16 Şubat 2019), *Deutsche Welle*. <https://t24.com.tr/haber/pence-ten-s-400-tepkisi-muttefiklerimiz-dogu-dan-silah-alirken-sessiz-kalamayiz,808524> (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

Ralston: Tüm Seçenekler Masada, (13 Eylül 2006), *BBC Türkçe*. http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/09/060913_pkk_coordinat_or.shtml (Erişim Tarihi: 07.02.2019).

Sarı, İsmail; Rahimullah, Farzam (2018). "Suriye'de İran'ın Şii Milisleri", *Anadolu Ajansı*, (15 Mart 2018), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/suriye-de-iran-in-sii-milisleri/1089525> (Erişim Tarihi: 20.02.2019).

Tellal, Erel (2005). "Türk Dış Politikasında Avrasya Seçeneği". *Uluslararası İlişkiler*, 2(5), 49-70.

**Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak**

Türkiye Teröre Karşı İslam İttifakı'na Katıldı, (16 Aralık 2015), *Milliyet*. <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-terore-karsi-islam/dunya/detay/2164405/default.htm> (Erişim Tarihi: 20.02.2019).

Türkiye ABD Yaptırımından Muaf, (06 Kasım 2018), *Sabah* <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/-2018/11/06/turkiye-abdnin-yaptirimindan-muaf> (Erişim Tarihi: 07.02.2019).

Türk-Rus İlişkileri Uçak Krizinin Öncesine Döndü, (31 Aralık 2017), *Sputnik Türkiye*. <https://tr.sputniknews.com/rusya/201712311031613880-2017-turkur-iliskileri-ucak-krizi-oncesine-dondu/> (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

Türkiye ve İran Arasında Karşılıklı Söylemler Sertleşiyor, (20 Şubat 2017), *Al Jazeera Turk*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-ve-iran-arasinda-karsilikli-soylemler-sertlesiyor> (Erişim Tarihi: 20.02.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2019). "ABD Başkanı Trump İle Telefon Görüşmesi", (21 Şubat 2019), <https://www.tcgb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/102100/abd-baskani-donald-trump-ile-telefon-gorusmesi> (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2018). "Recep Tayyip Erdoğan TBMM 27. Dönem 2. Yasama Yılı Açılış Konuşması", (01 Ekim 2018), <https://www.tcgb.gov.tr/konusmalar/353/98884/cumhurbaskanimiz-sayin-recep-tayyip-erdogan-in-tbmm-27-donem-2-yasama-yili-acis-konusmasi> (Erişim Tarihi: 22.01.2019).

US Diplomat Sends Seven Messages to Turkey, (15 Eylül 2007), *Hürriyet Daily News* <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/us-diplomat-sends-seven-messages-to-turkey-7293960>, (15 Eylül 2007) (Erişim Tarihi: 06.02.2019).

US Department of State (2018). "Remarks by Secretary of State at the 36th Annual Jewish Institute for National Security of America Awards Dinner", (10 Ekim 2018), <https://www.state.gov/secretary/remarks/2018/10/28-6559.htm> (Erişim Tarihi: 13.02.2019).

US Department of State (2012). "Enduring Strategic Partnership Agreement between the United States of America and the Islamic Republic of Afghanistan", (02 Mayıs 2012), <https://www.state.gov/documents/-organization/196855.pdf> (Erişim Tarihi: 17.04.2018).

US Department of State (2011). "Joint Declaration on Strategic Partnership for the 21st Century Between the United States of America and Romania", (13 Eylül 2011), <https://2009-2017.state.gov/p/eur/rls/or/172241.htm> (Erişim Tarihi: 17.04.2018).

Uzgel, İlhan (2013). "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Oran, Baskın (Der.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt III, 2001-2012, İstanbul: İletişim Yayınları, 249-331.

Uzgel, İlhan (2003). "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Oran, Baskın (Der.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II, 1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları, 237-288.

Uzgel, İlhan (1998). "Doksanlarda Türkiye İçin Bir Rekabet ve İşbirliği Alanı Olarak Balkanlar", Özcan, Gencer; Kut, Şule (Der.). *En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul: Boyut Kitapları, 403-444.

Walt, Stephen (2000). "Two Cheers for Clinton's Foreign Policy", *Foreign Affairs*, March-April 2000, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2000-03-01/two-cheers-clintons-foreign-policy> (Erişim Tarihi: 23.01.2019).

White House (2017). "National Security Strategy of the USA", <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

Yeşiltaş, Murat (2018). "Trump'ın Rusya Karmaşası", *Sabah*, (21 Temmuz 2018), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/murat-yesiltas/2018/07/21/trumpin-rusya-karmasasi> (Erişim Tarihi: 11.02.2019).

188

IJSI 12/1
Haziran
June
2019

*Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon:
Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal
Bir Çerçeveden Bakmak*

SUMMARY

Since the outbreak of the Syrian Civil war, turbulent Turkish-American relations has been in a situation of crisis and in 2018, the relations between Ankara and Washington had sunk to a new low. Pastor Brunson case and the US sanctions over Turkish ministers, Turkey's decision to purchase S-400 missile defence system and the US' insistence on supporting the PKK affiliated Kurdish armed groups against DAESH were the crises, that both Turkish and American foreign policy makers were confronted in the recent history of bilateral relations. Despite the recent crises and the existence of several incompatibilities on the conflict-prone zones in the Middle East, this research argues that the long-abandoned term "strategic partnership" may still serve as an analytical tool to decode the complexity of current affairs and to understand the basic parameters of a possible restoration period in Turkish American relations. Within this argument, the research is structured to answer the following questions; What is strategic partnership in international relations? What were the main parameters of the early Turkish-American strategic partnership in the 1990s? How did the policy convergences in the Middle East after 2003 undermine Turkey-US strategic partnership? Is Turkey's strategic partnership with the US coming to an end? Can the common security concerns in the Middle East invigorate the strategic partnership once again?

Within the above-mentioned context and the research is divided into four sections. The first section examines the changing meanings and connotations of the strategic partnership concept in the foreign policy analysis and in the wider international relations literatures. An extensive literature review on the meaning of the concept demonstrates that, there has not been a consensus on what strategic partnership clearly refers to. Instead, the literature displays the particularistic character and uniqueness of the concept through examining the contents of the strategic partnerships of the US and the EU in their foreign relations. In this regard, the first section of the research, addresses the contents of the Turkish-American strategic partnership and argues that it has been designed to meet the expectations and concerns of both states mainly in the domain of military security.

Whereas the second section scrutinizes the parameters of the strategic partnership between 1990 and 2003, the third section examines the causes of deterioration in the Turkish-American relations between 2004 and 2018. Within this context, the year 2003 - which the Turkish parliament refused the bill requiring the deployment of the US troops in Turkey for an attack on Iraq - is assumed to be the starting point of a series of crises between Ankara and Washington. The rationale behind this chronological categorization is that, those selected time intervals are assumed to present the parameters of continuity and change and it also enables the readers to analyse policy

convergence and divergence areas through a comparative perspective. The first period, discussed in the second section of the research, between 1990 and 2003 is assumed to display the early parameters of the Turkish-American strategic partnership. In this period, Balkans, Black Sea, Central Asia and Trans-Caucasia were the main geographical areas that the policy convergences were seen. On the other hand, geopolitical uncertainties in Northern Iraq and how to cope with the PKK terrorism were the major topics of policy divergence.

The third section focuses on the dynamics of deterioration after 2003. Even though, US occupation of Iraq had caused further problems in the Turkish-US relations, a limited period of rapprochement had become proponent with the mutual efforts of Erdogan and Obama after 2008. In the aftermath of the Arab Spring, Obama administration was portraying Turkey as a model to be emulated in the MENA region, but the outbreak of Syrian Civil War had made the existing policy convergences much more complicated. Together with the conflict-ridden issues on the agenda of the Turkish-American relations, Ankara's bilateral relations with Israel, Iran and Russia had also affected the orbit and the fate of the strategic partnership particularly after 2011. Turkey's rapidly deteriorating relations with Israel and the US and concurrent economic and political cooperation with Iran and Russia had escalated the tension between Ankara and Washington. Under the spotlight of the crises in the relevant time interval, this section examines the policy convergence and divergence topics on the agenda of bilateral relations. Whereas Balkans, Central Asia and Trans-Caucasia continue to maintain their positions as areas of policy convergence, how to contain Iran and Russia and US' insistence to support PKK affiliated YPG in the war against DAESH seem to exist as the topics of policy divergence.

The fourth section of the research contributes to the contemporary debates through addressing the following questions; Will Turkey's alignment with Iran and Russia last? Can Iran and Russia provide an alternative for Ankara? The research puts forward its own analysis arguing that Turkey's alignment with Russia and Iran is temporary and fragile due to a couple of historical and geopolitical reasons. Moreover, the analysis part of the research also states that as the Russian and Iranian expansionism continues, strategic partnership between Turkey and the US can be reinvigorated on the basis of common security concerns regarding the Middle East. However, the early findings of the research figures out the populist political tendencies in Washington and Ankara as the major obstacles in front of a possible restoration period.